

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316.28:316.723

Б.В.Слющинський**П.М.Іванов**

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ В УКРАЇНІ: СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ПРИАЗОВ'Я

У статті досліджуються міжетнічні проблеми населення українського Приазов'я, які вплинули на специфічні відносини й на формування „приазовського типу культури”.

Ключові слова: мультикультуралізм, міжкультурна комунікація, „третя культура”, акультурація, декультурація.

Терміном мультикультуралізм визначають ситуацію співіснування у рамках однієї структурованої спільноти носіїв різних культурних традицій, під ним розуміють принцип етнонаціональної, освітньої, культурної політики, яка визнає і підтримує право громадян зберігати, розвивати та захищати усіма законними методами свої етнокультурні особливості, а державу зобов'язує підтримувати такі зусилля громадян. Мультикультуралізм покриває найрізноманітніші прояви культурної несхожості. Спробуємо дослідити це явище на прикладі українського Приазов'я.

Отже, метою нашого дослідження буде міжкультурні відносини в даному регіоні, а завданням: визначити історичні фактори, що вплинули на соціальну структуру населення Приазов'я, виявити специфічні особливості населення регіону та ознаки акультурації та декультурації.

Як відомо, кожна нація і кожен етнос прагне не тільки „знайти” свою внутрішню автентичність, але й зберегти її. Це все складає регіональну реальність зі своєю специфікою, яку ми бачимо в українському Приазов'ї, як одному із багатонаціональних регіонів України.

Україну споконвіку вирізняла поліетнічність населення, що сприяло розвитку традицій мирного співіснування, культурної взаємодії та взаємовпливу різноманітних етнічних груп [1, с. 35–49]. Це впливало на створення певної системи переконань та цінностей, створювало соціально-просторову структуру соціуму. За даними перепису населення 1989 р., в Україні нараховувалося 37,4 млн. українців (72,7% населення республіки) та 14,0 млн. (27,3%) представників понад 130 інших національностей. Із представників інших національностей найчисленнішою етнічною спільнотою були росіяни – 11,4 млн. осіб, або 22,1% від всього населення. Сім етнічних груп нараховували від 100 до 500 тис. осіб: євреї – 486,3 тис. (0,9% населення), білоруси – 440 тис. (0,9%), молдавани – 342,5 тис. (0,6%), болгары – 233,8 тис. (0,5%), поляки – 219,2 тис. (0,4%), угорці – 163,1 тис. (0,3%), румуни – 134,8 тис. (0,3%) [2, с. 373].

Щодо мешканців Приазов'я (м. Маріуполь, с. Сартана, Старий Крим, Талаковка, Гнутово), то, за даними того ж перепису (1989 р.), тут мешкало всього 540,3 тис. чол.: росіян – трохи більше 260,0 тис. чол., українців – 226,0 тис. (більше 40%), греків – бл. 26,0 тис. (4,7%), білорусів – бл. 7,0 тис., євреїв – бл. 3,0 тис., болгар – бл. 2,0 тис. і 1200 – молдаван, бл. 1,0 тис. – поляків, більше 700 – німців і стільки ж – циган. Вірменів – більше 700 чоловік, грузинів – більше 300, азербайджанців – більше 200. Є досить нечисленні групи узбеків, казахів, таджиків, киргизів, туркменів, естонців, литовців, латишів та ін. [3, с. 2]. Багато

представників національностей, що зазнавали певних утисків за часів радянської влади (греки, євреї та ін.), пізніше повернули собі свою національність. Отже, на сьогодні перепис 1989 р. не відповідає дійсності.

За даними перепису 2001 р. в українському Приазов'ї налічується 104 національностей і етнічних груп. Найчисленнішими є українці, росіяни, греки, болгари, білоруси, євреї та ін., а одиничними представниками: вепси, голландці, канадці, ікорці, курди, негідальці, ногайці та ін.

Національності та етноси відрізняються один від одного як такі людські угруповання, що по-різному увібрали в себе дух оточуючого їх природного простору (ландшафту), що впливає на їхній менталітет (етноменталітет). Таким чином, етноменталітет є результатом несвідомого опосередкування, всотування у себе соціального і природного. Отже, можна стверджувати, що кожен *етнос* (національність) – це категорія не лише соціальна, а й *екосоціальна*, адже зміна довкілля викликає відповідні зміни в етносах (національностях).

По-перше, головним фактором є вірування, переконання і уявлення – *ідеальний* тип структури суспільства. Для Приазов'я це православ'я, католицизм, іудейство і мусульманство. **По-друге**, на структуру суспільства впливають цінності, норми, визначені соціальні ролі – *нормативний* тип структури суспільства. **По-третє**, спосіб взаємозв'язку соціальних статусів індивідів і характер відтворення соціальних систем – *організаційний* тип структури. **По-четверте**, випадкові елементи, до яких віднесемо особистісні інтереси та ресурси, що випадково надійшли – *випадковий* тип структури.

Нормативна і організаційна структури розглядаються як єдине ціле, вони становлять стратегію утворення структури суспільства. Ідеальна і випадкова структури та їх елементи, будучи включеними до функціонування соціальної структури як єдиного цілого, можуть викликати як позитивні, так і негативні відхилення в її поведінці. Це, у свою чергу, є наслідком неузгодженості у взаємодії різних структур, що виступають як елементи більш загальної соціальної системи. Отже, *соціальна структура суспільства* як функціональна єдність сукупності елементів регулюється тільки її властивими законами і закономірностями, а також володіє своєю власною детермінованістю. Внаслідок цього існування, функціонування та зміна структури соціуму визначається не законом, що стоїть ніби „поза ним”, а має характер саморегуляції, що підтримує у визначених умовах рівновагу елементів усередині соціуму, відновлює її при відомих порушеннях та направляє зміну цих елементів і самої структури даного соціуму. Сюди потрібно додати й те, що єдиальним фактором даних елементів і самої структури соціуму є культура. Вона є з'єднуючою ланкою не лише між елементами суспільства, але між природою і етносом. На думку відомого історика Л. Гумільова, вона створює *етнічну екологію*, яка і визначає умови і форми об'єднання етносу та природи [4, с. 27]. Подібної думки дотримуються М. Грушевський, Е. Маланюк, Д. Донцов, І. Лисяк-Рудницький [5, 37].

Описуючи географічний ландшафт України, Маланюк підкреслює, що своєрідний степовий коридор, який відокремив ліс від моря, був сприятливим місцем для переміщення кочівників з Азії, що відіграло не останню роль у долі української землеробської культури, адже українські землі були однаково сприятливими як для землеробства, так і для тваринництва. Сусідство кочівників відбивалося на характері осілих етнокультур [6, с. 9].

Отже, всі перелічені вище чинники так чи інакше впливають на етнічні якості, а ними є географічний фактор, який включає спільність територій, природні ресурси, економіко-географічне розташування етносу, природні і виробничі комплекси та ін. Спільність території є найважливішою умовою самовідтворення етносу. Природні умови цієї загальної території впливають на життєдіяльність людей, відбиваючись в деяких загальних особливостях їхньої господарської діяльності, культури, побуту, психіки, соціальної

поведінки та взаємовідносин. Природа впливає на культуру суспільства (етносу), а суспільство – на природу, завдяки чому виникає певне соціоприродне утворення (соціум), яке має свою відповідну соціальну структуру.

Соціальна структура соціуму є частиною його як соціальної системи, що поєднує в собі два компонента: *соціальний склад* (набір елементів даної структури, серед яких виділяють різні за типами соціальні спільноти і групи людей) і *соціальні зв'язки* (набір зв'язків елементів структури, що розрізняються як за масштабами розповсюдження їхньої дії, так і за їхнім значенням в характеристиці соціуму на визначеному ступені його функціонування та розвитку). Кожний соціум складається з відповідних елементів: соціальних спільнот (великі і малі соціальні групи); соціальних класів; національно-етнічних груп (соціально-етнічна структура); соціально-демографічної структури; соціально-територіальних чи соціально-поселенських спільнот.

Отже, *соціальна структура соціуму* – це стійкий зв'язок елементів у суспільній системі, який означає об'єктивний (реальний) розподіл суспільства на окремі соціальні спільноти (класи, верстви і групи) і в той же час вказує на різне положення людей по відношенню один до одного, виходячи з численних критеріїв. Крім цього, слід відзначити, що *соціальна структура* присутня в усіх формах соціальної поведінки, в соціальних інституціях, об'єднаннях, рухах тощо на конкретній географічній території, яка об'єднує в рамках титульної культури даний соціум. Ось чому структура соціуму стає важливою при дослідженні міжкультурної комунікації.

Перелічені вище чинники, створили певну регіональну реальність українського Приазов'я, яка дуже відрізняється від інших регіонів України. Вона тісно пов'язана із взаємозалежністю та виникненням універсального культурного простору, що створює умови, за яких не можуть нівелюватися реальні ролі національних ідентичностей, зокрема у країнах, які нещодавно здобули державний суверенітет. Адже національна ідентичність не лише визначає історичну територію певної нації у просторі та часі, а й забезпечує її представників духовними й культурними цінностями, спільною пам'яттю, міфами, традиціями, культовими об'єктами поклоніння тощо. Останні відіграють неабияку роль у країнах пострадянського простору, де необхідність утвердження національної ідентичності використовується як аргументація для обґрунтування доцільності державного будівництва та етнокультурного поступу, що мають заповнити ідеологічний вакуум посттоталітарної доби.

На початку ХХ ст. національна (моноетнічна) держава стала визнаною нормою політичної асоціації в більшості регіонів світу. Історично національна держава здебільшого утворювалася з початком формування нації. Тому державні кордони переважно чи в більшості випадків збігалися з етнічними.

Сьогодні світ поділено на національні держави, об'єднані регіональними міждержавними організаційними структурами. Водночас на імперських уламках постали держави зі строкатою мозаїкою етнонаціональних груп, що потенційно є причиною серйозної нестабільності та гострих етнічних конфліктів. На думку українського академіка В. Смолія, наприкінці ХХ ст. багата й розмаїта етнічна історія стає джерелом політичної деструкції, апології „етнічних чисток” та „гуманістичних воєн” [7, с. 19], що й призвело до сьогоднішніх етнонаціональних процесів, які заявили про себе в регіональній, релігійній, етнічній та мовнолінгвістичній свідомості, соціально-політичних рухах у всьому світі, включаючи і Україну, а отже, і Приазов'я.

Приазов'я являє собою північні приазовсько-причорноморські степові простори між Доном, в який впадають води Сіверського Дінця, і Дніпром, відомі з давнини як шлях „із варяг у греки”. По-різному цю місцевість іменували і давні історики, і сучасні літописці: Скуфією, Сарматією, Хазарією, Кіммерійською, Кіпчакською, Половецькою, Золотоординською і Ногайською землею, на якій свого часу процвітали Боспорське царство,

князівства Теодоро і Херсонес, жили таври, роксолани, готи, гунни, алани, угорці, болгари... І, нарешті, цей дивний край зеленого степу і синього моря назвали слов'янським іменем – Диким полем.

Українське Приазов'я – регіон зі складною і своєрідною не лише природою, але й історією етнокультурного розвитку. Особливості соціальних процесів, що тут відбувалися протягом історичного часу, яскраво відображаються у першій частині українського Приазов'я – Запорозькій. Враховуючи відсутність загальноприйнятих меж території Приазов'я, де поселилися козаки Запорозької Січі, її як правило, визначають територією басейнів річок, що впадають в Азовське (колись Сурозьке) море. Формування національного складу населення тодішнього Приазов'я припадає на другу четверть XVIII ст., коли лівобережжя р. Берди увійшло до Кальміуської паланки Запорозької Січі [8, с. 51–52]. Поява перших постійних поселень у Приазов'ї припадає на початок 70-х рр. XVIII ст. Це були фортеці дніпровської укріпленої лінії. На думку М. Крилова та О. Арабаджі, ними були: Олексіївська (на захід від с. Білоцерківка Куйбишевського р-ну), Захар'ївська (на схід від с. Калайтанівка Бердянського р-ну) і Петровська (с. Новопетрівка Бердянського р-ну) [7, с. 49–50]. Щодо етнічного складу населення регіону, то за даними В. Кабузана, наприкінці 70–80 рр. XVIII ст. на колишніх землях Приазов'я, проживали переважно українці (64,36%) та росіяни (8,09%) а пізніше – греки. В. Кабузан вважає (деякі дослідники стверджують, що перші групи греків вийшли з Криму у липні 1778 р. і зимували у Олександрівську (Запоріжжя)), що у 1780 р. почалось переселення греків із Криму у Приазов'я, згідно з Грамотою Катерини II (жалуваної грецьким переселенцям із Криму 21 травня 1779 р.).

Хто ж такі греки того часу? За умов татарсько-турецького панування, на тлі згасання й занепаду християнського церковного і культурного життя поширилася татаризація та тюркизація грецького етносу. Татарська й турецька мови стали фактично офіційними мовами Криму, а також мовами міжетнічного спілкування на півострові. Це негативно вплинуло на грецьку культуру, істотно звузило сферу використання грецької мови, яка збереглася лише в межах християнських громад. Указані процеси спричинилися до появи двох нових етнічних груп – урумів, або греків-татар (самоназва греків, які розмовляють тюркськими діалектами з огузо-кипчацькою основою), та румеїв (ромейів), чи греків-еллінів (греків, мову яких одні дослідники відносять до північної групи новогрецьких діалектів, інші – до одного з діалектів давньогрецької мови), а відтак виникнення однієї з найболючіших та найбільш дискусійних проблем етнічної історії кримських (маріупольських, приазовських) греків [7, с. 49–50].

Саме греки-уруми та греки-румеї і переселилися на терени Приазов'я. Територію для них визначала не грамота Катерини II, а ордер князя Потьомкіна генерал-поручику В. Чорткову від 29 вересня 1779 р. Згідно з ордером грекам надавалася територія: „... От Азовского моря до устья реки Берды, где крепость Петровская, для которой оставляется округа в 12 тысяч десятин, по левому берегу Каратыша до его верховьев, откуда граница идет по прямой линии на „вершину” балки Кобыльной и по правому ее берегу до устья, впадающего в речку Мокрые Ялы, по правому берегу Мокрых Ялов до устья, впадающего в реку Волчью, оттуда по берегу Волчьей до устья балки Осиновой и по левому берегу последней до верховьев, от верховьев Осиновой [балки] по прямой линии на верховья речки Березнеговатой до ее устья, впадающего в реку Кальмиус, далее по правому берегу Кальмиуса до впадения его в Азовское море, оттуда по берегу Азовского моря до округа вышеупомянутой крепости Петровской” [9, с. 33–34]. Але греки продовжували чинити опір переселенню до Маріупольського повіту, вимагаючи надання земель згідно з „Постановою кримських християн”. Проте агітація православного духовенства та демонстрація військової сили (у Приазов'я було перекинуто три гусарських та два пікінерських ескадрони) врешті-решт стали „переконливими аргументами” російського уряду і навесні та влітку 1780 р. греки залишили Самарську паланку і подались на південь. Там вони заснували

м. Маріанполь (Маріямполь, Марієнполь, Маріуполь), перша частина назви якого пов'язана, очевидно, з біблійним жіночим ім'ям Марія (тюркомовні уруми (греки-татари) вимовляли ім'я Марія – Мар'ям (Маріам)). Відтак, у жалуваній грамоті місто над гирлом Кальміусу названо Маріанполем, а в пізніших документах, зокрема в розпорядженні Азовської губернської канцелярії від 24 березня 1780 р. за № 1817 – Маріуполем [7, с. 65]. Разом з греками до Приазов'я перебиралися і вірмени. Слід зазначити, що сюди з часом були перевезені із Росії державні селяни, пізніше німці, болгари та ін.

Як бачимо, населення Приазов'я вже з самого початку складалося із переселенців. Відсутність корінного населення, звичайно, накладає відбиток на особливості комунікативних процесів, які тут відбувалися. Тобто вже з самого початку в Приазов'ї виникали комунікаційні бар'єри, що є, на думку польського соціолога А. Клоковської [9, с. 10], результатом культурних рис осіб, які змушені пристосовуватися до самого часопростору. Таким чином, можна стверджувати, що **першою специфічною особливістю** населення Приазов'я є *відсутність корінного населення*, що позбавляє його певного стрижня, чи можна сказати „характеру” місцевого мешканця. Тут, через багато десятиліть, чи навіть століть, відчувається „тимчасовість” життя. Майже кожна друга молода людина сьогодні прагне змінити місце проживання (результати інтерв'ю).

Як відомо, у спілкуванні етносів, особливо, коли вони волею долі з'єднані простором і часом, відбувається зустріч „двох сповідей”, яка породжує нову „*третю культуру*” („*третьої етнос*”), якої до цього часу не існувало. Це створює специфічні особливості, які необхідні для порозуміння чи адаптації однієї культури до іншої. Такий діалог досить часто об'єднує людей у дружні гурти, але часто і ділить людей на „*своїх*” та „*чужих*”, що вселяє у їхню поведінку деяку осторогу, невідвертість, обережність і страх. За таких обставин етноменталітет формується саме на співставленні „*свій*” – „*чужий*” і не сприяє виробленню певних традицій, спільних для всіх національностей і етнічних груп. Тобто, **другою специфічною особливістю** населення Приазов'я можна вважати *поділ на „своїх” та „чужих”*.

Слід зазначити, що етнічні традиції виступають як елементи соціальної та культурної спадщини етносу, що передаються від покоління до покоління і зберігаються у свідомості та укладі життя даного етносу протягом тривалого часу. Вони охоплюють певні суспільні настанови, норми поведінки, цінності, ідеї, звичаї, ритуали та інше і забезпечують наступність у розвитку матеріальної та духовної культури етносу, сприяють збереженню зв'язку поколінь. Як показали опитування, серед українців, греків, вірмен і євреїв, найбільш масовою є думка про те, що консолідуючу роль у життєдіяльності спільнот відіграє мова, література, мистецтво, народні обряди, звичаї, риси характеру, віросповідання, спільність території, історія держави, національна символіка тощо. Але все перелічене вище, відбувається за допомогою такого об'єднуючого елемента, як мова. Тому **третьою специфічною особливістю** населення Приазов'я є *відсутність фактичного рівноправ'я мов, тобто порушення зв'язку між нацією, її творчістю, мовою та особливостями етноменталітету*.

Найпоширенішими елементами самоідентифікації майже кожного етносу в Україні виступають передусім мова і народні звичаї, обряди. Проте в одних (українців, росіян, молдаван, румун, угорців, гагаузів) переважає самоідентифікація на мовному ґрунті, а в інших (білорусів, поляків, болгар, греків, караїмів, корейців) – на духовних елементах традиційно-побутової культури. Певний виняток тут становлять євреї: їхня самоідентифікація концентрується, передусім, навколо історії власного народу і професійної культури. Взагалі ж визначальною рисою сучасної етносвідомості в Україні є відчутна актуалізація історичної пам'яті [6, с. 63]. Якщо проаналізувати результати дослідження (інтерв'ю), назви населених пунктів, вулиць міста, то побачимо, що у Приазов'ї досить чітко

окреслюються саме такі тенденції. Отже, можна зробити висновок, що **четвертою специфічною особливістю** населення Приазов'я є *актуалізація історичної пам'яті*.

Серед деяких етносів (греків, болгар, молдаван, угорців, гагаузів) спостерігається різкий сплеск розповсюдженості стереотипу (схематизованого, емоційно забарвленого образу певної етнічної спільноти, який поширюється як типовий для кожного її представника). Незважаючи на те, що такий образ дещо спрощений, поверхневий і фіксує в собі несуттєві риси етносу чи етнічної групи, він надзвичайно стійкий, консервативний і важко піддається будь-яким змінам під впливом раціональної інформації. Стереотипні оцінки, поняття, образи, закріплені у суспільній свідомості, відображають загальні якості, риси етнічних спільнот, між якими виникають міжетнічні культурні зв'язки, які на перший погляд, ніби розвивають етнічні стереотипи, проте, цей процес не є простим, однозначним [10, с. 28–32]. Тут відбуваються взаємосприйняття лише за відповідних умов, тобто, коли відсутні негативні соціальні настанови. Як тільки вноситься елемент таких настанов, „вибухають” міжетнічні конфлікти (напр., виборчі кампанії).

До специфічної особливості населення Приазов'я, потрібно віднести і особливості рис характеру етносів, адже вони визначають характер тих відносин, які відбуваються у суспільстві. Оскільки, Приазов'я населяють 104 національності та етноси, то, очевидно, відбувається певна складність у відносинах між ними. Але, як показали дослідження, на характер відносин впливають тільки численні етноси, які вважають себе „основними” чи принаймні більш вагомими у соціальному вимірі. Особливо це властиво для буденної свідомості росіян, греків та євреїв. Нечисленні етноси ніби розчиняються у загальній культурі і проявляються лише на певних національних святах чи фольклорних фестивалях. Отже, **п'ятою специфічною особливістю** є *відродження культурно-своєрідних ментальних стереотипів*.

Розглядаючи історичні фактори, які вплинули на регіональну реальність як складову соціально-просторової структури соціуму, не можна не зупинитись на виробничих факторах. Вони, звичайно, мають відношення і до ландшафту регіону і до, знову ж таки, історичних періодів його розвитку.

Для українського Приазов'я характерним є наявність моря (географічний фактор) і важкої індустрії (історичний фактор). Саме ці фактори і вплинули на появу тих чи інших етнічних груп і формування „характеру” міста.

Як ми вже зазначали, Катерина II, переселила у Приазов'я греків і знищила Запорізьку Січ. Визначну роль у цьому відіграли не тільки політичні аспекти діяльності імператриці, але і сприятливі умови регіону та наявність моря. Пізніше тут починають розбудовуватися великі промислові гіганти, які отримали з часом назви: „металургійний комбінат ім. Ілліча”, металургійний комбінат „Азовсталь”, завод важкого машинобудування „Азовмаш”, коксохімічний завод „Коксохім”.

Розбудова зазначених гігантів вимагала значних людських ресурсів. Тому „політика” держави і була спрямована на термінове заселення Приазов'я. Сюди звідусіль направляли людей для роботи. Такі масові переселення, особливо під час оголошення „Ударних будівництв” (стан 3000, стан 1700 тощо) створювали певну дисгармонію для звичного життєвого процесу населення Приазов'я, наповнювали його нервозністю через „прискорений” темп будівництв і тимчасовість проживання запрошених. Ця тимчасовість і обов'язковість виконання будь-що поставлених завдань сприяли вихованню байдужості до регіону, а отже, впливали на якість виконуваної роботи і, звичайно, на відносини у суспільстві. Але так сталося, що тимчасовість „вживалася” і „укорінювалася”, а отже, передавалася майбутнім поколінням. Тому, як свідчать проведені дослідження, молодь, здебільшого, прагне змінити місце проживання. Отже, **шостою специфічною особливістю** населення українського Приазов'я є *відчуття тимчасовості*.

Відчуття тимчасовості впливає на моральні норми, створює систему уявлень про правильну і неправильну поведінку, регулює її соціотипи. Тут переплітається етнічна мораль та відчуття тимчасовості, причому дуже важливу роль відіграє останнє. Адже мораль – це страх, сором, почуття боргу, відповідальність, честь, совість, почуття провини, почуття власного достоїнства та ін. Звичайно, індивід, який знаходиться у будь-якій місцевості як тимчасовий мешканець менше слідкує за цими складовими моральної поведінки, а це впливає на суспільну свідомість.

Крім цього мораль етнічна також є однією із форм суспільної свідомості (цілісність якої складають політична, правова, наукова, релігійна, моральна та побутова форми суспільної свідомості), що проявляється у притаманній певному етносу сукупності моральних норм, санкцій, оцінок, наказів, взірців поведінки. Вона підтримує існування етносоціальної системи, регулює, встановлює, впорядковує, оформлює, оцінює взаємовідносини та поведінку представників етнічної спільноти, забезпечує виконання етнічних норм поведінки та діяльності, тобто створює морально-етнічні норми, які виступають як різновиди форм соціальних цінностей, що утворюються культурою певного етносу і є продуктом його свідомості. Кожному етносу властивий свій специфічний набір цінностей та ієрархія соціальних цінностей, що в цілому і надає останнім етнічні специфічні особливості. На думку М. Вебера, етнічні цінності забезпечують цілісність етнічного формування і духовних благ для існування і розвитку етнічної спільноти. Отже, **сьомою специфічною особливістю** населення Приазов'я можна вважати *морально-етнічні норми та ієрархію етнічних цінностей*.

Як показують проведені в Приазов'ї дослідження, сьогодні відбуваються певні зміни у ієрархії етнічних цінностей. Ці зміни дають можливість одним етносам відчувати свою значимість, а іншим відчуття „небезпеки”, переживання за зникнення з часом свого етносу. Саме політика держави по відношенню до національностей та етносів, відіграє свою роль у їх збереженні, становленні та розвитку, чи, навпаки, занепаді, розчиненні у „масовій” свідомості, і „присвоєнні” собі іншого, „чужого” етносу, переважно визнаного державою [290]. Отже, **восьмою специфічною особливістю** населення українського Приазов'я буде *відчуття національної і етнічної безпеки*.

Дослідження також доводять, що ментальність етносу проявляється і в розбіжностях, яскраво виражених в індивідуалістичному та колективістському світосприйнятті етносів. Це залежить від цінностей. Основні цінності індивідуалістичної культури – свобода у вчинках та самодостатність, самотійність у судженнях, володарювання, вирізнення себе поміж інших та незалежність від групи. Як наслідок – поведінка людей регулюється здебільшого соціальними настановами, порівняно з груповими моральними нормами. Саме принцип індивідуалістичної культури притаманний у даному регіоні українцям та грекам. У колективістській культурі на першому місці колективне, а соціальна ідентичність є більш значуща, ніж індивідуальна, тому зв'язок з групами більш тісний. Найбільш яскраво це проявляється у представників єврейського і циганського етносів. Основний принцип – наслідування традиціям батьків, покора обов'язку, що сприяє збереженню єдності групи, взаємозалежності відносин між собою. Це створює і певну ієрархію цінностей. Отже, співвіднесення індивідуалістичного і колективістського теж накладає свій відбиток на взаємопорозуміння, а отже, і на гармонійне існування великої кількості етносів в одному регіоні.

У зв'язку з особливостями історичного, політичного, економічного розвитку, завдяки релігійним, культурним, мовним, міграційним впливам багатьох націй і народностей, етнічні й етнографічні групи мають значні спільні культурні (відмінні від культур кожного етносу окремо), національно-психологічні риси. Ці риси створюють окремий за „характером” і „настроєм” приазовський регіон, який різко відрізняється навіть від інших регіонів

Донецької області, у яку він включений. Тут повністю відсутня колективістська орієнтація (крім маленьких етносів), наявна замкненість, нездатність до протестів, пристосованість до пропонованого життя. На це вплинуло не тільки географічне розташування і етнічний склад населення, але й „страх минулого” і нестабільність сьогодення. Отже, **дев'ятою особливістю населення Приазов'я є відсутність колективістських орієнтацій.**

Ще одна, **десята специфічна особливість**, яка притаманна населенню Приазов'я – „*етнічна працьовитість*” („любов” до праці, здатність займатися тим, що подобається тривалий час, не відволікаючись на інші речі). Як відомо, кожній національності та етнічній групі притаманні свої риси. Напр., греки і німці трудяться раціонально, передбачено. Досить наполегливо і цілеспрямовано трудяться українці, білоруси, татари, корейці, болгары. Росіяни трудяться більш „вільно”, не поспішаючи, не націлюючись на якість результату, а „під натхнення”. Їх праця спрямована на кінцевий результат у вигляді заробітної плати. Якщо в одній робітничій групі працюють представники різних національностей і етносів, то звичайно, виробляється специфічний характер трудового ритму. Тому якість виконуваної роботи не завжди відповідає вимогам, що пред'являються до неї незалежно від суми винагороди.

Отже, говорячи про національності, етнос і етнічні особливості соціально-просторової структури українського Приазов'я, можна констатувати, що кожному регіону, а не тільки країні в цілому, притаманний свій *етнонаціональний характер*, який залежить від дуже багатьох чинників: географічного розташування, структури населення, демографічних показників, національно-етнічного складу, релігійних переконань, політико-економічних і соціальних умов, історичних періодів, системи правління, ідеології, основного виду виробництва і виробничих підприємств, наявності вищих навчальних закладів і міграційних процесів та ін. Все це створює особливу специфічну культуру регіону.

Культура населення Приазов'я дуже цікава за своїм соціоструктурним виміром, що впливає на погляди, прагнення, мотиви, форму організації життєдіяльності. Слід відзначити і те, що у багатонаціональному регіоні відбувається постійна міжкультурна комунікація, на яку впливає і рівень розвитку культури в цілому: матеріальної, духовної, політичної, економічної, науково-технічної тощо, а це значить, що кожному історичному типу суспільства властиві свої особливості, що змінюють його культуру.

По-перше, розвиток суспільства змінює його культуру, яка є способом адаптації людини до дійсності, відображає реакцію на технологічні, економічні, зміни у суспільстві і у той же час культурні зміни в ціннісній ієрархії впливають на всі сфери суспільства.

По-друге, з'являються нові культурні установки, які відповідають певному рівню цивілізації.

По-третє, в кожний цивілізаційний період створюються свої переконання і вірування (спосіб життя, праця, прагнення до успіху, накопичення багатства тощо). Це створює і певні символи, які не можуть не впливати на загальну культуру населення регіону.

По-четверте, розвиток суспільства та його культура залежать від політики держави (спілкування у межах однієї держави, поза її межами, визнання „інших” культур і їх сприйняття тощо).

По-п'яте, географічне оточення і міжнародний взаємозв'язок держави з іншими державами сприяє міжкультурним стосункам.

На своєрідну специфіку українського Приазов'я вплинула і культура, отримана попередніми поколіннями під час історичного розвитку.

Таким чином, можна сказати, що на регіональну реальність як складову соціально-просторової структури соціуму вплинули: переселення греків і переселення представників інших національностей та етносів; залежність від російської імперії; розбудова гігантських металургійних комбінатів і переселення людей для їх будівництва; поліетнічність; ідеологія;

спосіб і характер виробництва; акультурація і декультурація, як результат політики держави.

Список використаної літератури

1. Євтух В. Б. Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти / В. Б. Євтух. – К. : Стило, 2001.
2. Україна: утвердження незалежної держави: 1991–2001 / [гол. ред. ради В. А. Смолій]. – К. : Альтернативи, 2001.
3. Саєнко Р. Кто мы, Мариупольцы? / Р. Саєнко, В. Гайдукова, В. Мирошніченко // Приазовский рабочий. – 21 ноября 1989. – № 222 (14779).
4. Гумилев Л. И. География этноса в исторический период / Л. И. Гумилев. – Л. : Политиздат, 1990.
5. Римаренко С. Ю. Самовизначення особи, нації, держави / С. Ю. Римаренко. – К. : Видавничий дім „Юридична література”, 1999.
6. Афанасьєва Л. В. Етнокультурний ландшафт: категоріальний концепт / Л. В. Афанасьєва, М. В. Елькін // Етнокультурний ландшафт Північного Приазов'я. – Сімферополь : Таврія, 2004.
7. Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії : Документи. Матеріали. Карти / [гол. ред. В. Смолій]. – К. : Либідь, 2000.
8. Кабузан В. М. Заселение Новороссии в XVIII – первой половине XIX века (1719–1858 гг.) / В. М. Кабузан. – М. : Наука, 1976.
9. Мариуполь и его окрестности : Издание Почетного попечителя Д. Ал. Хараджаева. – Мариуполь : Типо-Литография А. А. Франтова, 1892.
9. Komunikacja miedzykulturowa: zblizenia i impresje / [pod red. Aliny Kapciak, Leszka Korporowiczka i Andrzeja Tyszki]. – Warszawa : Instytut Kultury, 1995. – P. 10.
10. Межэтнические культурные связи в Донбассе: история, этнография, культура / [под ред. Г. П. Ерхова]. – Донецк : ЧП Чайка, 2000.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2013

Sliushchinskiy B. V.

Ivanov P.M.

MULTICULTURALISM IN UKRAINE: UKRAINIAN AZOV SPECIFICITY

The article deals with the problem of ethnic Ukrainian population of Azov, which influenced the specific relations and to the formation of "Azov-type culture."

Keywords: multiculturalism, intercultural communication, "third culture", acculturation, dekulturatsiya.